

HELSINGIN YLEISKAAVA

Helsingin viher- ja virkistysalueet ja kaupunkiluonto

Helsingin kaupunki
Kaupunkisuunnitteluvirasto

Helsingin kaupunkisuunnitteluviraston
yleissuunnitteluosaston selvityksiä 2013:15

HELSINGIN YLEISKAAVA

Helsingin viher- ja virkistysalueet ja kaupunkiluonto

© Helsingin kaupunkisuunnitteluvirasto 2013

Teksti: Asemakaavaosastolla valmistellusta VISTRA-työn 1. osasta ja yleiskaavatyön vihervisiosta koonnut Raisa Kiljunen-Siirola

Graafinen suunnittelu: Tsto

Taitto: Sari Yli-Tolppa

Kansikuva: Helsingin kaupungin kuvapankki/ Comma Image Oy

Pohjakartta: © Kaupunkimittausosasto, Helsinki 021/2013

Sisältö

<u>1. Johdanto</u>	5
<u>2. Vihervisio</u>	6
<u>3. Viheralueiden merkitys tiivistävässä kaupungissa</u>	
Viheralueet liikkumisympäristöinä	8
Viheralueiden vaikutukset terveyteen	8
Voiko viher- ja virkistysalueiden arvon mitata rahassa?	8
Viherrakenne tuottaa luonnonhyötyjä	9
Ympäristön koettu laatu	11
Kohti viherverkostokaupunkia	12
Virkistysalueiden saavutettavuus ja määrä	16
<u>4. Helsingin viher- ja virkistysalueiden ominaispiirteet</u>	18
Millainen maisema sellaiset viheralueet	19
Viheraluejärjestelmä perustuu vihersormiin	20
Metsäisyys	23
Kerroksellinen kulttuurimaisema	24
Ilmasto ja vuodenaajat	25
<u>5. Viheralueverkosto osana kestävästä kaupunkia</u>	
Viheralueet ja ilmastonmuutos	26
Kaupunkiluonto osana ilmastonmuutokseen sopeutumista	26
Hulevesien käsittely viheralueilla	27
<u>6. Yhteenveto</u>	28
<u>LIITE:</u>	29
YHTEINEN VIRKISTÄVÄ HELSINKI	29
MONIMUOTOINEN MAISEMA	30

1. Johdanto

Helsinkiä voidaan perustellusti luonnehtia vihreäksi ja merelliseksi kaupungiksi. Viheralueet peittävät n. 40 % sen maapinta-alasta, ja niiden verkostomaisuus, monipuolisuus ja tasainen jakautuminen kaupunkimaisemassa ja toisaalta myös rantaviivan ja saariston luonnonmukaisuus saavat aikaan vehreän yleisilmeen. Kaupunki jakautuu maisemaltaan karkeasti pohjoiseen, metsäiseen osaan ja eteläiseen osaan, jota hallitsee merellisyys. Uuden yleiskaavan tavoitteena on, että Helsinki on vuonna 2050 viherverkostokaupunki, jossa viheralueet, meri ja virkistyspalvelut ovat helposti saavutettavissa. Viheralueiden monipuolisuus ja kaupunkiluonto ovat Helsingin vetovoimatekijöitä. Kaupungin tiivistyminen edellyttää virkistysalueiden tavoitteellista kehittämistä.

Helsingin uuden yleiskaavan vihervisiotyön pohjana on ollut asemakaavaosastolla samanaikaisesti valmisteltu viher- ja virkistysalueiden kehityskuva -VISTRA, joka taustoittaa virkistysalueiden merkitystä kolmesta näkökulmasta: Viheralueet tiivistävässä kaupungissa -kappale käsittelee virkistystä ja saavutettavuutta, Helsingin ominaispiirteet -kappale lähestyy asiaa mm. kerroksellisuudesta ja merellisyydestä syntyvän identiteetin kautta ja Viheralueverkosto osana kestävästä kaupungista -kappale taustoittaa viheralueiden tehtävää ekologisen kestävyuden edistäjänä. VISTRA-raportti, joka on yleiskaavan oheismateriaalina, sisältää myös selvityksessä käytetyt kirjallisuusviitteet ja -lähteet, joita jäljempänä seuraavassa lyhennelmässä ei ole. Yleiskaavan visiotyön aikana on nähty tarpeelliseksi laatia VISTRA-työn lisäksi Helsingin kestävästä viherrakennetusta koskeva selvitys, joka valmistuu vuoden 2013 lopussa yleiskaavan luonnostyön pohjaksi.

Helsingin kaupungin kuvapankki/ Mika Lappalainen

2. Vihervisio

Kaupunkirakenteen tiivistyminen edellyttää virkistysalueitten osalta laadun painottamista määrän sijasta. Tiivistyvä urbaani rakenne tarvitsee yhtenäiset viheralueet sekä toiminnallisesti laadukkaita kaupunkipuistoja, joiden merkitys virkistysympäristönä kasvaa nykyisestä. Viheralueet, meri ja virkistyspalvelut ovat kaikkien kaupunkilaisten helposti saavutettavissa. Viher- ja virkistysalueiden arvottaminen sekä toiminnallinen ja laadullinen kehittäminen on tärkeää yleiskaavatyössä.

Tiivistyneessä kaupungissa myös luonnonympäristöä ja kaupunkimetsiä tulee pystyä säilyttämään. Laajemmille luontoalueille, kuten Sipoonkorpeen ja Nuuksioon sekä kauemmas seudulle järjestetään viheryhteydet kaikkialta kaupungista. Maiseman ja luonnon monimuotoisuus tulee varmistaa myös tulevaisuudessa. Ilmastonmuutoksen hillinnän ja siihen sopeutumisen sekä luonnon monimuotoisuuden vaalimisen kannalta viheralueilla on yhä merkittävämpi rooli.

Helsingin merellisyys, luontokohteet ja kulttuurimaisemat ovat Helsingin erityisiä vahvuuksia myös tulevaisuudessa. Meri ja luonto ovat kaupunkilaisille tärkeitä, mutta ne ovat myös kilpailukytekijä, joilla Helsinki erottuu muista Euroopan pääkaupungeista. Helsingin merellisyyttä tulee vahvistaa lisäämällä meren, saariston ja merellisen virkistykseen tarjoamia mahdollisuuksia sekä parantamalla merellisen Helsingin saavutettavuutta kaikkialta kaupungista.

Kaupunkimetsät ovat yksi Helsingin vahvuuksista, jotka jatkossakin tulee ottaa huomioon kilpailukytekijänä ja osana virkistysverkostoa. Kattava ja kytkeytynyt viherrakenne ja metsäverkosto edistävät luonnon monimuotoisuuden säilymistä.

Rakennetun ympäristön historialliset kerrostumat ja sitä kautta muotoutuneet erilaiset rakennetun ympäristön tyypit ovat keskeinen Helsingin identiteettitekijä. Helsingissä on vahva puutarhataiteen perintö, johon sisältyy mm. kartano- ja huvilakulttuuri ja historialliset puistot. Suomenlinna kuuluu maailmanperintökohteisiin. Valtakunnallisesti ja Helsingin identiteetin kannalta olennaisten kulttuuriympäristöjen arvot säilytetään. Helsingin kehitysvaiheiden kulttuuriperintö ja uusi kaupunkimaisema muodostavat elävän kaupungin.

3. Viheralueiden merkitys tiivistyvässä kaupungissa

Viheralueet ja muut julkiset kaupunkitilat tarjoavat ympäristön liikkumiseen, virkistäytymiseen ja palautumiseen sekä näyttämön kaupunkilaisten omaehtoiseen toimintaan ja kaupunkikulttuuriin. Kestävä viherrakenne tarjoaa luonnonhyötyjä, joilla on positiivinen vaikutus terveyteen ja ympäristön viihtyisyyteen.

Viheralueet liikkumisympäristöinä

Helsingin uuden valtuustostrategian yhtenä painopisteenä on hyvinvoiva helsinkiläinen, ja siihen liittyvänä tavoitteena on, että ”Helsinkiläisten liikunta lisääntyy sekä hyvinvointi ja terveys paranevat”. Viherverkoston toimivuus, mm. riittävät ulkoilualueet vaikuttavat suoraan ihmisten aktiivisuuteen. Tutkimusten mukaan mitä lähempänä viheralue sijaitsee, sitä enemmän sitä käytetään ulkoiluun. Puoleensavetävä ja käyttökelpoinen viheralueverkosto on avaintekijä liikkumisen ja terveyden edistämisessä.

Tutkimusten mukaan suomalaisten suosituin ulkoilulaji on edelleen kävely. Pyöräily, juoksulenkkeily ja hiihto ovat myös suosittuja. Nähtävissä kuitenkin on, että ulkoilu- ja liikkumismuodot monipuolistuvat ja välineellistyvät. Monimuotoinen julkinen kaupunkitila tarjoaa toimintaympäristöjä eri ikäryhmille, mm. erilaisiin kaupunkitapahtumiin ja nuorten oleskeluun. Varttuneita kaupunkilaisia palvelevat esimerkiksi yhteisöpuutarhat ja perinteiset puistot. Kaupungissa olevat keskeneräiset, rosoisetkin tilat houkuttavat etenkin nuoria väliaikaisten aktiviteettien kehittämiseen. Myös suurille kaupunkitapahtumille tulee löytyä tilaa. Kaupunkiviljely eri muodoissaan kasvattaa suosiotaan. Huomionarvoista on kuitenkin se, että viheralueiden tehtävä toimia esteettisten elämysten ja urbaanien luontokokemusten lähteinä koskee kaikkia, virkistystoiminnot vain aktiivisia liikkujia. Esimerkiksi Kööpenhaminassa tehdyn kyselyn mukaan kööpenhaminalaiset haluavat enemmän vihreää ja ennen kaikkea hiljaisia paikkoja. Erilaisten toimintojen sijoittaminen puistoihin ei ollut niinkään tärkeää.

Viheralueiden vaikutukset terveyteen

Viheralueet ovat merkittävä resurssi, joka edistää asukkaiden terveyttä ja hyvinvointia. Mm. Hollannissa ja Britanniassa tehtyjen laajojen tutkimusten mukaan viheralueiden on havaittu vähentävän sairauksia ja kuolleisuutta sekä lisäävän liikunnallista aktiviteettia niin merkittävässä määrin, että tällä voi perustella puistojen tarpeellisuutta. Luontoympäristöjen vaikutukset hyvinvointiin ja terveyteen on nostettu yhdeksi terveyden edistämistyön 2000-luvun haasteeksi. Tutkimusten mukaan esim. alle kolmen kilometrin säteellä asunnosta sijaitsevat virkistysalueet vaikuttavat koettuun terveydentilaan suoraan suhteessa niiden kokoon ja saavutettavuuteen. Toisaalta yhdysvaltalaisen tutkimuksen mukaan puistojen ominaisuuksilla oli suurempi merkitys liikunta-aktiivisuuteen kuin koolla ja etäisyydellä.

Voiko viher- ja virkistysalueiden arvon mitata rahassa?

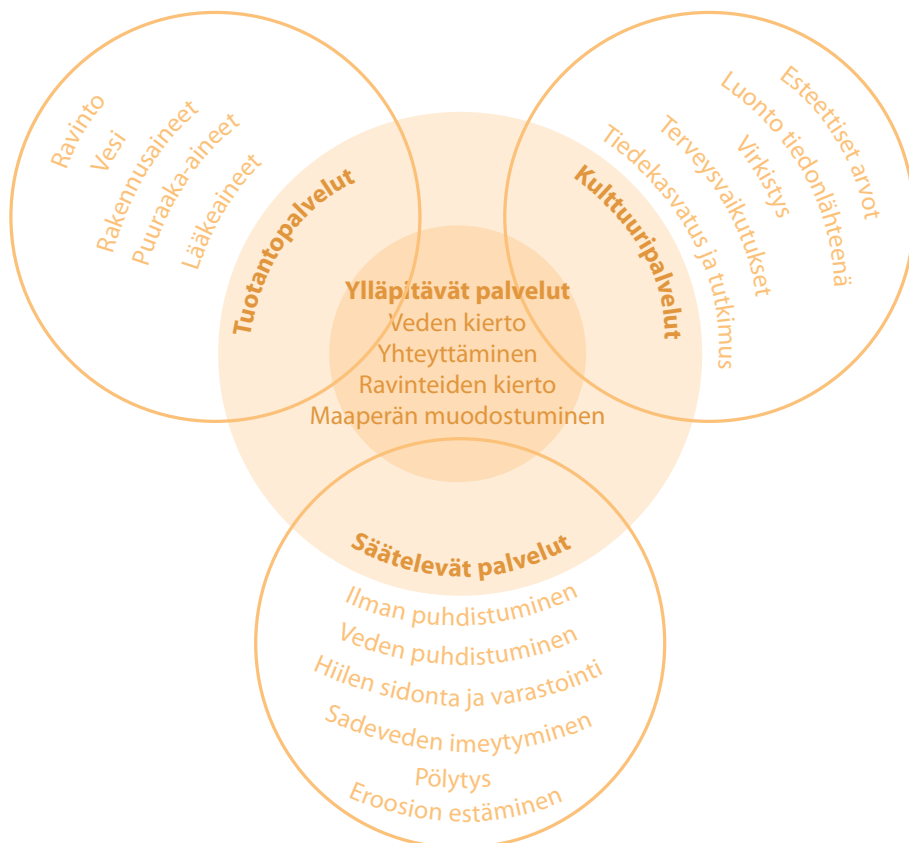
Terveysvaikutuksille voidaan haluttaessa laskea myös rahallinen arvo. Tanskassa on laskettu, että pyöräily aiheuttaa 1,22 Tanskan kruunun hyödyn kilometriä kohden

ja autoilu vastaavasti 0,69 kruunun kustannuksen yhteiskunnalle. Helsingissä on puolestaan laskettu, että pyöräilyn investoinnit tulisivat lähes kahdeksankertaisina takaisin yhteiskunnalle. Yksi merkittävimmistä pyöräilyn hyödyistä on sen suotuista vaikutus terveyteen.

Myös matkailulle ja asumisen hinnoittelulle vihreydellä on merkitystä. Asukkaat ja matkailijat arvostavat Helsingin vihreyttä ja meren läheisyyttä. Helsinki on arvioitu hyvin korkealle kansainvälisissä vertailuissa kaupunkien viihtyisyydestä. Metsän ja vesistön läheisyys näkyvät myös kaupunkiasuntojen hinnassa ja kysynnässä. Helsingissä tehdyn tutkimuksen mukaan merenrannan läheisyys vaikuttaa asunnon hintaan, kuten myös Keskuspuiston läheisyys. Virkistysalueiden arvoa voidaan mitata myös rakennuskustannusten määrän mukaan. Virkistysalueiden ja puistojen rakentamisen kustannukset riippuvat alueen tavoitellusta laadusta. Kun käyttäjämäärä lisääntyy, puistometsien sijaan tarvitaan kulutusta kestäviä rakennettuja puistoja, joiden rakentaminen ja ylläpito vaativat huomattavasti enemmän rahaa kuin helppohoitaiset puistometsät.

Viherrakenne tuottaa luonnonhyötyjä

Ihmisen voimakkaastikin muokkaama kaupunkiluonto on osa ekosysteemiä. Asiaa voidaan lähestyä ekosysteemipalvelunäkökulman kautta. Kaupunkivihreäkin tuottaa luonnonhyötyjä, eli ekosysteemipalveluita, jotka ovat laajasti ajatellen koko elämän perusta. Ekosysteemipalveluilla tarkoitetaan luonnon ilmaiseksi tarjoamia, ihmiselle välttämättömiä aineellisia ja aineettomia palveluja ravinto- ja rakennusaineiden tuottamisesta hapentuottoon ja virkistäytymismahdollisuuksiin sekä muihin kulttuurisiin palveluihin. Ekosysteemipalvelujen edellytyksenä on

Ekosysteemipalvelut. Lähde: ympäristö.fi/lumonet.

luonnon monimuotoisuuden säilyttäminen ja kestävä viherrakenne. Kaupunkiluonnon tarjoamat ekosysteemipalvelut kuten vaikkapa puiden varjo, viileämpi ja puhtaampi ilma, hulevesien puhdistuminen, imeytyminen ja suodattuminen, luontoelämykset ja oppimisen mahdollisuudet, kauneus inspiraation lähteeksi tai muut mahdollisuudet virkistykseen ovat tärkeä osa hyvää elinympäristöä. Tämä edellyttää virkistysalueiden riittävyyttä, ekologista monimuotoisuutta sekä hyvää saavutettavuutta erityisesti jalkaisin. Virkistysarvoon vaikuttaa myös äänimaisema. Metsän tuntu, kaunis maisema sekä rauha ja hiljaisuus korostuvat silloin kun ihmisiltä kysytään ulkoilualueiden arvoja. Tärkeää on myös monipuolisuus ja kulkukelpoisuus. Vihersormet (kuva sivulla 20) ovat Helsingin ekosysteemipalveluiden tarjoajina avainasemassa. Niissä yhdistyvät erilaiset maisemat ja biotoopit sekä ekologiset ja virkistykelliset arvot. Vihersormissa on kehittämispotentiaalia myös ekosysteemipalveluiden näkökulmasta, ja jatkuessaan seudulle ne yhdistävät sisämaan metsät rannikkoon ja mereen.

Viher- ja virkistysalueiden tarjoamat kulttuuriset ekosysteemipalvelut ovat kaupunkilaisen näkökulmasta katsottuna yksi tärkeimmistä ekosysteemipalveluista. Kaupunkien taajamissa pienetkin luontoalueet voivat olla tärkeitä ihmisen virkistäytymisen kannalta.

Puistot tarjoavat paikkoja myös rauhoittumiseen. Kuva: Raisa Kiljunen-Sirola

Hiljaisiksi koetut alueet 2010. Kuva: Helsingin hiljaiset alueet asukaskyselyn tuloksena. Suluissa olevat luvut tarkoittavat havaintojen määrää. Helsingin ympäristökeskuksen julkaisuja 5/2000.

Ympäristön koettu laatu

Maiseman ja ympäristön kokemiselle on ominaista moniaistisuus ja fyysisyys. Havaintoja tehdään näköaistin lisäksi myös muilla aisteilla. Voidaan puhua maisemaelämyksestä niin kaupunkimaisen kuin luonnonympäristönkin kohdalla. Maisemakokemukselle on ominaista myös liikkuminen tilassa ja näkymien jatkuva muuttuminen sen myötä. Koetun maiseman tutkiminen voi antaa suunnittelijalle arvokasta tietoa siitä, millainen kaupunkimaisema koetaan miellyttäväksi, miksi ja miten. Helsingiläisen maiseman ja viheralueiden vaihtelevuus ja luonnonympäristön vuorottelu urbaanin rakenteen kanssa tarjoavat kaivattuja elementtejä. Maiseman olennaisia piirteitä ja puoleensavetävyyttä voidaan lähestyä kokemuksellisuuden kautta. Aalto-yliopiston ja Helsingin kaupunkisuunnitteluviraston yhteistyönä toteutetussa Urbaani onni-hankkeessa elinympäristön koettuun laatuun liittyviä tekijöitä selvitettiin pehmoGIS-kyselyn avulla. Koetun ympäristön laatutekijöitä ryhmiteltiin tutkimuksessa ympäristön ulkoisen ilmeen, sosiaalisen ilmapiirin, toimintamahdollisuuksien ja tunnelman koetuksi laaduksi. Viherrakenteen suuri määrä on yhteydessä siihen kuinka rentouttavaksi ympäristö koetaan.

Toisaalta tiiviisti rakennettukin urbaani ympäristö voi tarjota sekä rentouttavia ja stressistä palauttavia että virkistäviä kokemuksia. Urbanin ympäristön erityisenä vahvuutena saattavat olla uusien ja yllättävien elämysten löytämisen mahdollisuudet.

Ennalta tuntemattomissa kaupungeissa monet hakeutuvat korkeille paikoille kokeakseen edessä aukeavan näköalan, mutta myös orientoitua uudessa maisemassa. Kuva: Rosa Aamunkoi.

Vartiosaaren kalliolta avautuva näkymä. Kuva: Maria Jaakkola.

Kohti viherverkostokaupunkia

Elinympäristön vehreyden vaikutus elämänlaatuun ja terveyteen on kiistaton. Jos monipuolisia lähipuistoja erilaisiin tarpeisiin ei ole riittävästi, se lisää liikkumista kaupunkialueen ulkopuolelle luontoelämysten perässä ja ajaa ihmiset harrastamaan sisätiloihin. Julkiset ulkotilat ovat kaikkien saavutettavissa olevaa, maksutonta harrastamisympäristöä. Arjen ympäristön tulee olla luonteeltaan sellaisia, että esim. pyörällä ja jalan liikkuminen on houkutteleva vaihtoehto. Paitsi toimivat reitit, myös hyvin suunniteltu julkinen tila vaikuttaa valintoihin ja sitä kautta elämäntavan kestävytyteen. Nykyisin ympäri maailmaa suurissa kaupungeissa pyritään kestävään kehitykseen ja ekologisuuteen. Kaupunkien keskustoihin pyritään saamaan lisää vihreyttä mm. muuttamalla meren- ja joenrantoja satama- ja teollisuuskäytöstä kaupunkilaisten asumis- ja virkistyskäyttöön. Mm. Pariisi, Lontoo ja New York etsivät jo keinoja korvata kadottamaansa vehreyttä uusien, entisille teollisuus-, liikenne- ja varastoalueille rakennettavien puistojen, katuistutusten, viherkattojen ja jopa vihreiden seinien muodossa. Tyhjilleen jääviä keskustatontteja muutetaan myös puistoiksi. Kaupunkeihin halutaan lisää puita ja vihermassaa. Monissa suurkaupungeissa suositaan myös kaupunkiviljelyä ja lähiruoka-ajattelua.

Viheralueita koskevia strategisia suunnitelmia tai ohjelmia on tehty useissa kaupungeissa. Vihreyden korostaminen kaupunkien identiteettitekijänä on uuden ajattelun megatrendi. Esimerkiksi Vancouverissa tavoite on olla ”maailman vihrein kaupunki”. Viheralueisiin liittyviä tavoitteita vuoteen 2020 mennessä on, että kaikki kaupunkilaiset asuisivat korkeintaan viiden minuutin kävelymatkan päässä joko puistosta, viheryhteystä tai jostain muusta virkistysalueeksi luokiteltavasta alueesta kuten rannasta tai julkisen rakennuksen pihasta.

Viherkatot lisäävät asukkaiden viihtyisyyttä, tarjoavat mahdollisuuksia yhteisöllisyyteen ja jopa kaupunkiviljelyyn sekä auttavat viilentämisessä ja hulavesien imeyttämisessä. Ne eivät kuitenkaan käytettävyyden ja ekologisen kestävytyden osalta korvaa maanvaraisia viheralueita. Lähde: Peter Adamsin teoksesta Roof Gardens.

Berliinissä viherstrategian pohjana ovat megatrendit, jotka ilmenevät läntisissä metropoleissa. Viheralueet ja julkinen tila nähdään osana urbaanin elämän laatua. Liikkumistapojen muutos mahdollistaa katutilan monimuotoisemman käytön autopaikkatarpeen vähentyessä. Omaehtoisen tai yhteisöllisen tekemisen arvostaminen ulottuu puutarhakasvien viljelystä urbaaniin mehiläisten hoitoon. Tekemisen kulttuuri nähdään tärkeänä myös vähäosaisempien ja mm. ikääntyvien ihmisten selviytymisen keinona. Urbaania luonnonläheistä elämää etsivät haluavat kaupunki- ja luontokokemuksen samanaikaisesti. Urbaanien viheralueiden tulee palvella fyysisen kunnon kohottamisen alueina ja toisaalta rauhaa tuottavina luonnonympäristöinä ja maisemina. Ympäristön vehreys tai uiminen kaupungissa ovat urbaanin vihreyden kokemuksia. Palstaviljelmät ja sissipuutarhat tuottavat myös sosiaalista kanssakäymistä. Virkistyspalvelut nähdään myös tuottavana maisemana ja viheralueiden verkostoon kuuluvat myös urbaanit pellot, lähimetsät ja väliaikaisalueet.

Vihreät kaupungit mahdollistavat kestäviä ja terveellisiä elämäntapoja ja rohkaisevat niihin. Asukkaita hyvin palveleva viheralue on esteettisesti, elämyksellisesti, ekologisesti ja toiminnallisesti hyväksi koettu. Viheralueella voi tehdä asioita, joita viheralueelta odottaa, ja jotka ovat olennaisia oman elämänlaadun kannalta. Odotusten täytyessä mielikuva koko alueesta muodostuu positiivisemmaksi ja vastaavasti niiden pettäessä kokemus alueesta muuttuu helposti negatiiviseksi. Viheralueita joutuu arvottamaan myös toisiaan vasten, kun etsitään täydennysrakentamiselle soveltuvia paikkoja. Viheralueverkoston osasia voi arvottaa esimerkiksi oheisen nelikentän avulla (kuva alla).

Kuvat alhaalla. Highline. Manhattanilla myös liikenteen infrastruktuuria on otettu virkistyskäyttöön. Kaupungin kulttuurikerrostumasta on tehty vetonaula, jonka kävijämäärät ovat ylittäneet kaikki odotukset ja houkutelleet jopa yritysinvestointeja. Kuvat: Maria Jaakkola

Hyvän viheraluerakenteen ominaisuuksiin kuuluu jatkuvuus ja viheralueiden luonteva liittyminen toisiinsa. Tavoitteena olisi kehittää edelleen ”viherverkostokaupunkia”, jossa ratkaistavana ovat vihersormien keskinäiset roolit ja poikittaiset yhteydet niiden välillä sekä pienempien viheralueiden hierarkia ja yhteen kytkeytyneisyys. Verkostokaupunkiajatteluun kuuluvat myös aineettomat verkostot kuten puoleensavetävyystekijöiden ja liikkumisreittien dynamiikka. Helsingin viheralueiden hierarkiassa on nykyisin kolme tasoa koon ja sisällön mukaan; vihersormet, kaupunginosapuistot ja lähipuistot. Kaupunginosapuistojen sisältöä on selvitetty Esikaupunkialueiden renessanssityössä. Jatkossa kaupunginosapuistojen roolia, kokoa sekä yhteyksiä tulee pohtia laajemmin koko kaupungin viheralueverkoston näkökulmasta. Göteborgin mallin mukaan kaupunginosapuistoilla voisi olla kaksi hierarkiaa, asuinalueita palvelevat pienemmät kaupunginosapuistot ja laajempaa aluetta palvelevat laajemmat kaupunkipuistot. Myös ratkaisujen kustannusvaikutuksia tulee pohtia tarkemmin.

Viherseinä Pariisissa. Kuva: Maria Jaakkola

Kaupunkiviljelyn suosio on kasvussa. Kuva:
Raisa Kiljunen-Siirola

Helsingin Baanasta on tullut suosittu
pyöräilijöiden keskuudessa. Kuva: Rosa
Aamunkoi

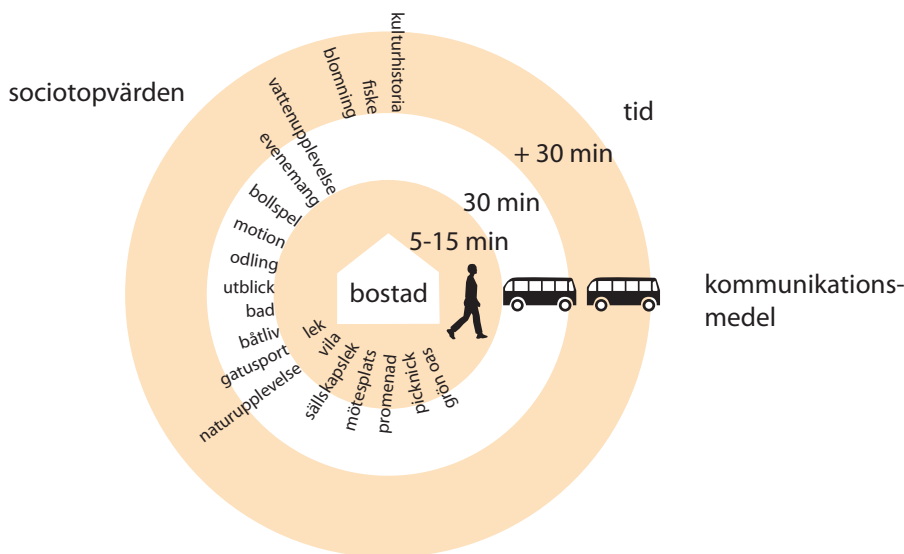
Pariisin Promenade Plantee` on vehreytettyä
entistä liikennemaisemaa. Kuva: Maria
Jaakkola

Virkistysalueiden saavutettavuus ja määrä

Mahdollisimman monella pitäisi olla mahdollisuus nauttia viheralueista ja niiden tuottamista hyödyistä. Tämä edellyttää virkistysalueilta saavutettavuutta, joka toteutuu parhaiten verkostomaisessa rakenteessa. Näin etäisyydet viheralueille optimoituvat. Jotta esimerkiksi laajemmat viheralueet – kuten Helsingissä vihersormet – voisivat säilyä yhtenäisinä, tulee tiivistämisen kohdistua viheraluerakenteen ja sen sisältämien arvojen kannalta vähäarvoisemmille alueille. Asukkaat tarvitsevat kuitenkin myös lähimetsiään ja korttelipuistojaan. Mistä siis löytyy oikea tasapaino?

Puistojen ja virkistysalueiden saavutettavuutta voidaan arvioida kahdella tavalla, joko matkan pituudella tai ajallisena saavutettavuutena. Etäisyyden määrittelyssä jää usein huomioimatta teiden ylitysten ja muiden esteiden muodostamat ongelmat saavutettavuuden suhteen. Aika-arvioinnissa puolestaan eri liikkujien kävely- ja pyöräilyvauhti aiheuttaa suuriakin aikaeroja, mikä vaikeuttaa saavutettavuuden vertailua. Saavutettavuutta on aiemmin arvioitu pääasiassa etäisyyksinä. Nykyisin on kuitenkin mahdollista tehdä saavutettavuuslaskelmia, joissa voidaan ottaa huomioon erilaisia muuttujia. Tutkimusten mukaan puistoja käytetään sitä enemmän, mitä lähempänä ne ovat, joten saavutettavuus saattaa olla määrää tärkeämpi kriteeri. Sopivana etäisyytenä lähipuistoon tai -virkistysalueelle on pidetty useissa kaupungeissa 150–500 metriä tai 5–10 minuutin kävelymatkaa kaupungin ja puistoalueen koosta ym. tekijöistä riippuen. Göteborgissa käytetty sosiotooppiympyrä liittyy Tukholmassa kehitettyyn sosiotooppi-käsitteeseen, jossa ihmisen kokema ympäristö, sosiotooppi, nostetaan biotooppien rinnalle ympäristön arvoja määriteltäessä.

Asukasluvultaan lähes Helsingin suuruudessa Göteborgissa saavutettavuustavoitteena on 5 minuutin kävelymatka kodista vähintään 0,2 hehtaarin suuruiseen puistoon tai luontoalueelle. Matkan tulisi olla mahdollisimman esteetön. Lähde: Göteborgs grönplan remissversion 3/2013.

Näyttää siltä, että useimmat eurooppalaiset kriteeristöt virkistysalueiden osalta täyttyvät nyt Helsingissä, mutta alueellisesti tietynlaisten viheralueiden aliedustus haittaa niiden tarjoamien palveluiden saavutettavuutta. Eri maissa käytetään erilaisia normeja, mutta yhteistä niille on saavutettavuuden optimointi ja periaate, että päivittäin käytettävien, erityisesti pienille lapsille ja vanhuksille suunnattujen viheralueiden tulisi olla kävelymatkan päässä.

puistotyyppi	etäisyys kodista	puiston koko
taskupuisto	200 m (4 min. kävely)	0,01 ha–1 ha
korttelipuisto	400 m (6 min. kävely)	1 ha–6 ha
kaupunginosapuisto	800 m (12 min. kävely)	6 ha–18 ha
iso kaupunkipuisto	1600 m (20 min. kävely)	18 ha–200 ha
keskusuisto	3200 m (jopa 30 min. kävely)	200 ha

Esimerkki viheralueita koskevista suosituksista. Hollantilaisen Green City -ohjeiston suositus.

Kuva: Helsingin kaupungin kuvapankki/Seppo Laakso

4. Helsingin viher- ja virkistysalueiden ominaispiirteet

Helsinkiä voidaan perustellusti luonnehtia vihreäksi ja merelliseksi kaupungiksi. Viheralueet peittävät n. 40 % sen maapinta-alasta, ja niiden verkostomaisuus, tasainen jakautuminen kaupunkimaisemassa ja toisaalta myös rantaviivan ja saariston luonnonmukaisuus saavat aikaan vihreän yleisilmeen. Helsingin maiseman tyypillisiä piirteiltä ovat vehreys, eteläosan merellisyys ja monimuotoinen rantaviiva sekä pohjoisen metsäisyys. Helsingin ominaispiirteisiin kuuluu viheralueiden suuri määrä ja metsäinen luonne. Lähipuistot ovat tyypillisesti suhteellisen pieniä, mutta säteittäiset vihersormet suhteellisen suuria, ja yhdessä ne muodostavat nykyisellään melko hyvin yhteen kytkeytyneen verkoston. Julkinen rantaviiva sekä virkistyskäytössä olevat saaret ja venereitit tekevät mahdolliseksi tarkkailla kaupunkisilhuettia mereltä päin, jolloin merellisyys korostuu jokapäiväisessä tilakokemuksessa. Kaupunkirakenne myös mahdollistaa urbaanin vihreyden kokemuksia ja ekologisen elämäntavan.

Helsinki on siis nykyisellään hyvällä syyllä ”viherverkostokaupunki”. Tämä ominaispiirre tulisi säilyttää, mutta yhteyksiä ja viheralueiden hahmottumista yhtenäisenä voisi vielä parantaa.

Helsingin virkistys- ja vapaa-ajanalueiden määrä on moniin eurooppalaisiin kaupunkeihin verrattuna jonkin verran suurempi ja alueelliset mahdollisuudet virkistykseen paremmat. Lisäksi laaja merialue tarjoaa kaikkina vuodenaikoina mahdollisuuden virkistäytymiseen. Alueelliset erot kaupungin sisällä ovat kuitenkin suuria. Jotta viheraluerakenteen palvelutarjoumasta saa kokonaiskuvan, sitä tulee arvioida paitsi määrällisillä suureilla, myös mm. sijainnin ja laadun avulla. Keskimäärin helsinkiläisillä on tarjolla monipuolinen ja alueellisesti melko tasapuolinen virkistyspalvelutarjonta. Ongelmana uusien asuinalueiden kohdalla on virkistyspalvelujen rakentaminen muuta rakentamista myöhemmin.

Helsingin viheraluetarjonnalle on ominaista monipuolisuus historiallisista taskupuistoista laajoihin kaupunkimetsiin ja siirtolapuutarhoihin. Nykyisin virkistysverkosto muodostuu lähipuistoista, liikunta- ja virkistyspalveluista, kaupunkipuistoista, laajoista seudulle jatkuvista viheralueista metsineen, vetovoimaisista rannoista ja saaristosta sekä monimuotoisesta kaupunkiluonnosta. Rakennetun ympäristön historialliset kerrostumat ja helsinkiläinen maisema luovat pohjan elämyksellisen pääkaupungin kehittämiseksi.

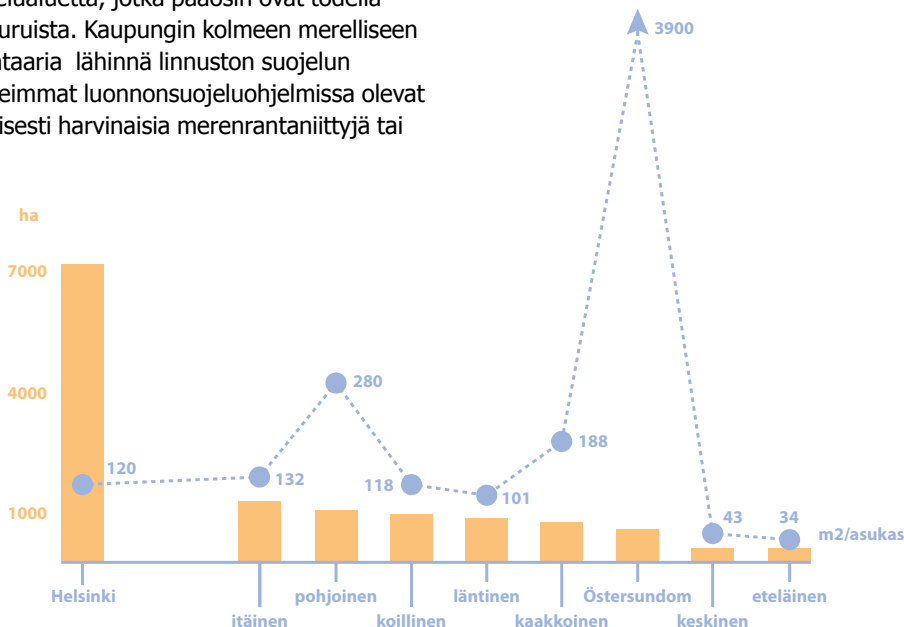

Vuosaaren Mustankivenpuisto. Kuva: Raisa Kiljunen-Siirola

Suurin osa historiallisista puistoista ja aukioista sijoittuu Helsinginniemielle. Saarissa ja merenrannoilla on kartanoita ja huviloita puutarhoineen, erityisesti kaupungin itäosissa. Lukuisat hautausmaat, siirtolapuutarhat ja puutarhamaiset asuinalueet täydentävät viheralueverkostoa. Yhdeksän siirtolapuutarhaa mökkeineen ja yli 50 viljelyalasta-alueita lukuisine palstoineen tarjoavat viljelymahdollisuuksia kaupungin rajojen sisäpuolella. Laajalle seudulle jatkuvat vihersormet, uusimpina näistä Helsingipuisto ja Itä-Helsingin kulttuuripuisto monipuolistavat virkistysaluetarjontaa. Palveluverkko on varsin kattava, jonka määrää kuvaa esimerkiksi noin 200 leikkipaikkaa, 70 leikkipuistoa ja 40 laajaa kaupunginosapuistoa. Lisäksi seudulliset virkistysalueet kuten Sipoonkorven ja Nuuksion kansallispuistot mahdollistavat retkeilyn lähellä asuinpaikkaa.

Kaupungin alueella on myös 50 luonnonsuojelualuetta, jotka pääosin ovat todella pieniä, vain seitsemän on yli 10 hehtaarin suuruista. Kaupungin kolmeen merelliseen Natura-alueeseen kuuluu yhteensä 920 hehtaaria lähinnä linnuston suojelun kannalta tärkeää ruovikko- ja vesialuetta. Useimmat luonnonsuojeluohjelmissa olevat biotoopit Helsingin alueella ovat valtakunnallisesti harvinaisia merenrantaniittyjä tai lehtipuuvaltaisia biotooppeja.

Helsingin rakennusviraston vuonna 2010 hoitamat viheralueet 7041 hehtaaria eli 120 m²/asukas jakautuvat suurpiireittäin melko epätasaisesti.

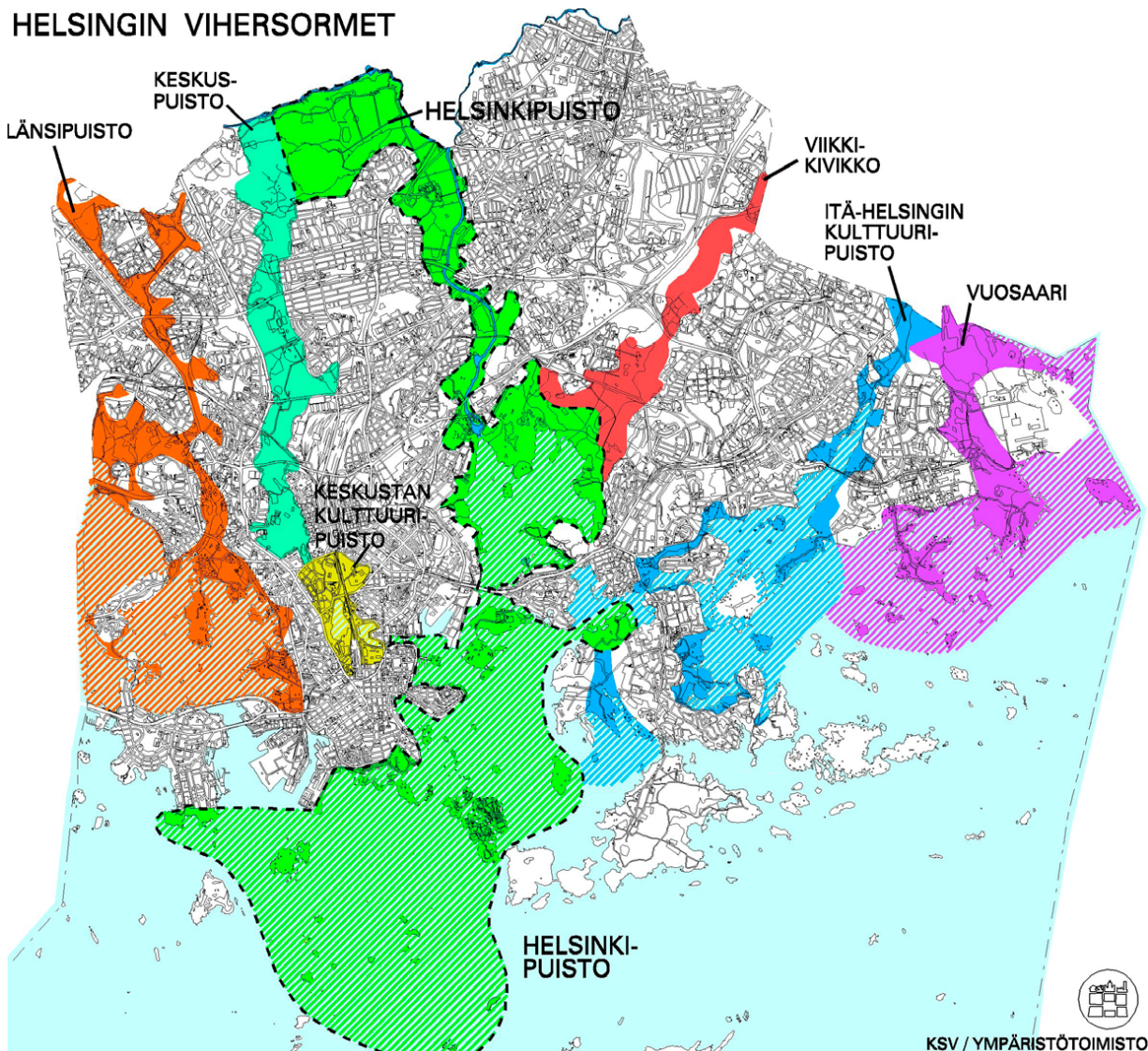
Millainen maisema sellaiset viheralueet

Kaupungin ytimen sijainti Suomenlahteen työntyvällä kapealla niemellä pohjoisissa olosuhteissa on määrittänyt ja yhä määrittää lähtökohdat kaupungin rakentumiselle ja myös viheraluerakenteelle. Helsingin kaupunkikuva muodostuu jäätikön kuluttaman kallioperän aikaansaamien mäkien ja saarten/niemien sarjan, tunnusomaisen havumetsän ja tähän viitekehykseen rakentuneen, pääosin modernistisen arkkitehtuurin yhdistelmästä. Suurimmat saaret on yhdistetty mantereeseen kantakaupungissa täytöillä (mm. Jätkäsaaren ja Kalasataman saaret), ja esikaupunkien suuret saaret (mm. Kulosaari, Laajasalo, Tammisalo, Lehtisaari, Kuusisaari) silloilla. Maisemarakenne on yhä näkyvässä kaupunkirakenteessa, korkeimpia mäenhuippuja korostavat julkiset rakennukset, historialliset puistot tai puistometsät, joista aukeaa näkymiä ympäröivään maisemaan. Tiivis kaupunkirakenne kohtaa vesirajan, ja alkuperäistä kalliomaisemaa luonnonrantoineen löytyy vielä kaupungin keskustasta. Suurmaisema kalliobelänteineen ja jokilaaksoineen muodostaa viitekehyksen myös viheraluerakenteelle, joka on syntynyt seuraillen maisemallisia lähtökohdita. Tietoinen suunnittelu on luonnollisesti myös rikkonut tätä kaavaa; sekä ylänköalueita että laaksomaisemaa sisältävä Keskuspuisto on syntynyt sen tuloksena, ja toisaalta ruutukaavaa on sovitettu myös varsin mäkiseen maastoon (Etu-Töölö, Kaartinkaupunki). Alkuperäinen kalliomaisema on keskustan alueella paikoin yhä nähtävissä (Esim. Tempeliakujiolla Töölössä).

Viheraluejärjestelmä perustuu vihersormiin

Viheraluejärjestelmän rungon ja selkärangan muodostavat säteittäiset vihersormet, jotka ulottuvat merenrannalta kaupungin rajalle ja ylikin metsämaisemaan. Vihersormet ovat olleet rakennetta muodostava elementti kaupunkisuunnittelussa 1970 Yleiskaavasta lähtien. Keskuspuisto ja sitä kautta myös säteittäinen viheraluejärjestelmä saivat alkusysäyksen jo Töölönlahden suunnitelmissa 1910-luvulla silloisen kaupungin rajojen puitteissa, ja laajentuivat alueliitosten jälkeen uudelle kaupunkialueelle. Vihersormet seuraavat joko luonnonelementtiä kuten jokilaaksoa tai symbolista kokonaisuutta kuten Keskuspuisto. Merialue ja saaristo muodostavan toisen laajan kokonaisuuden, joka yhdistää vihersormet toisiinsa. Vihersormet edistävät monimuotoisuutta, koska kullakin ”sormella” on erityisluonteensa sen mukaan, miten ne sijaitsevat maisemassa ja kaupunkirakenteessa. Läntinen vihersormi sijaitsee pienipiirteisessä jokilaaksossa, Keskuspuisto pääosin kumpuilevalla metsäselänteellä ja Helsingipuisto osin alavassa maaperältään savisessa Vantaanjokilaaksossa ja osin merialueella. Viikki-Kivikon

Helsingin vihersormet Helsingin yleiskaavassa 2002. Kuva: Helsingin kaupunkisuunnitteluvirasto

Keskuspuistoa. Kuva: Helsingin kaupunki.

vihersormi myötäilee Kivikon selännereunaa, joka muodostaa voimakkaan kontrastin Viikin viljelymaisemalle. Itä-Helsingin kulttuuripuistossa yhdistyy merellinen ympäristö huvila- ja kartanoalueisiin. Vuosaaren ulkoilupuistossa yhdistyvät merellisyys, uusi urbaani kanavaranta, kartanoympäristö ja täyttömäestä muovattu ulkoilualue. Vihersormiin on myös keskittynyt merkittävä osa Helsingin luokitelluista luonnon ja kulttuurihistorian sekä maisemakulttuurin arvoista ja ne ovat itsessään erittäin merkityksellisiä. Suurin osa ulottuu kantakaupungin ns. maisemalliseen keskustaan, jossa niillä on yhteys toisiinsa. Östersundomin alueella, erityisesti Sipoonkorvella tulee jatkossa olemaan tärkeä merkitys osana Helsingin viheraluerakennetta.

Vihersormet ovat yhteydessä toisiinsa kaupunginosapuistojen, bulevardien, kävely-yhteyksien, merenrantapromenadien, kapeiden luontokaistaleiden, vihervöiden ja viherkäytävien välityksellä ja palvelevat virkistystä ja ulkoilutoimintoja samoin kuin arjen yhteyksiä kouluihin, ostosalueisiin ja työpaikkoihin. Suurimmat toimivat myös ekologisina käytävinä.

Vihersormien jatkuvuus ei ole kaikilta osin selkeä, ja niitä halkovat kehätiet vähentävät niiden yhtenäisyyttä ja puoleensavetävyyttä. Yhteensovittamista tarvitaan, jotta kummallakin toiminnolle on tilaa kaupungissa, vihreydelle ja virkistykseksi sekä liikkuvuutta edistäville ratkaisuille. Kävely- ja pyöräily-yhteyksien jatkuvuus on mahdollistettu yhdistävien siltojen avulla, jotka toimivat talvisin myös hiihtolatuverkoston osina. Silloilla ja alikuluilla on tärkeä merkitys vihersormien hahmottumiselle yhtenäisinä kaupunkirakenteessa.

Helsinkiipuistoa. Kuva: Helsingin kaupunki.

Vuosaaren Aurinkolahti. Kuva: Raisa Kiljunen-Siirola.

Merellisyys

Vesimaisema on tärkeä osa Helsingin identiteettiä. Helsingin saaristo jakautuu sisälahtien, selkävesien, ulkosaariston ja avomeren vyöhykkeeseen. Helsingin edustalla on myös ainutlaatuinen merellisen Helsingin kansallismaisema ja maailmanperintökohde Suomenlinna ja monia kulttuurihistoriallisesti arvokkaita kohteita. Saariston kasvillisuus vaihtelee karun ulkosaariston alkuperäislajeista satoja vuosia suljettuina olleiden puolustusvoimain saarien monipuoliseen kasvillisuuteen erilaisine tulokaslajeineen. Myös vedenalainen maisema tarjoaa paljon koettavaa. Kaksi kolmasosa Helsingin pinta-alasta on merta. Kaupungissa on yli 200 kilometriä rantaviivaa mantereella ja valtaosa siitä on yleisessä käytössä, samoin kuin suurin osa yli 300 saaresta, joista suurimmat ovat vasta avautumassa yleiseen käyttöön. Tämä ns. sinirakenne, johon kuuluvat merenrannan ja saariston vesialueiden lisäksi myös sisälahdet, joensuut, jokilaaksot ja koskipaikat, purot sekä kosteikot, lisää kaupungin elämyksellisyyttä sekä tarjoaa monia virkistyspalveluja ja toimintamahdollisuuksia. Osalla sinirakennetta on potentiaalia myös hulevesien käsittelyyn ja viivytykseen. Joet ja puroumat ovat tärkeitä myös luonnon monimuotoisuuden kannalta. Venesatamat ja uimarannat ovat oleellinen osa ulkoilmaelämää merenranta-kaupungissa. Helsingissä on tusina valvottua rantaa ja runsaasti valvomattomia uimapaikkoja.

Rantoja seurailevan ulkoilureitin täydentäminen kattavaksi ja saariston virkistysmahdollisuuksien täysipainoinen hyödyntäminen jakaisivat mantereella olevien virkistysalueiden käyttöpainetta ja tarjoaisivat houkuttelevan vaihtoehdon meren äärellä virkistäytymiseen kaikkina vuodenaikoina.

Kuninkaansaari. Kuva: Maria Jaakkola.

Metsäisyys

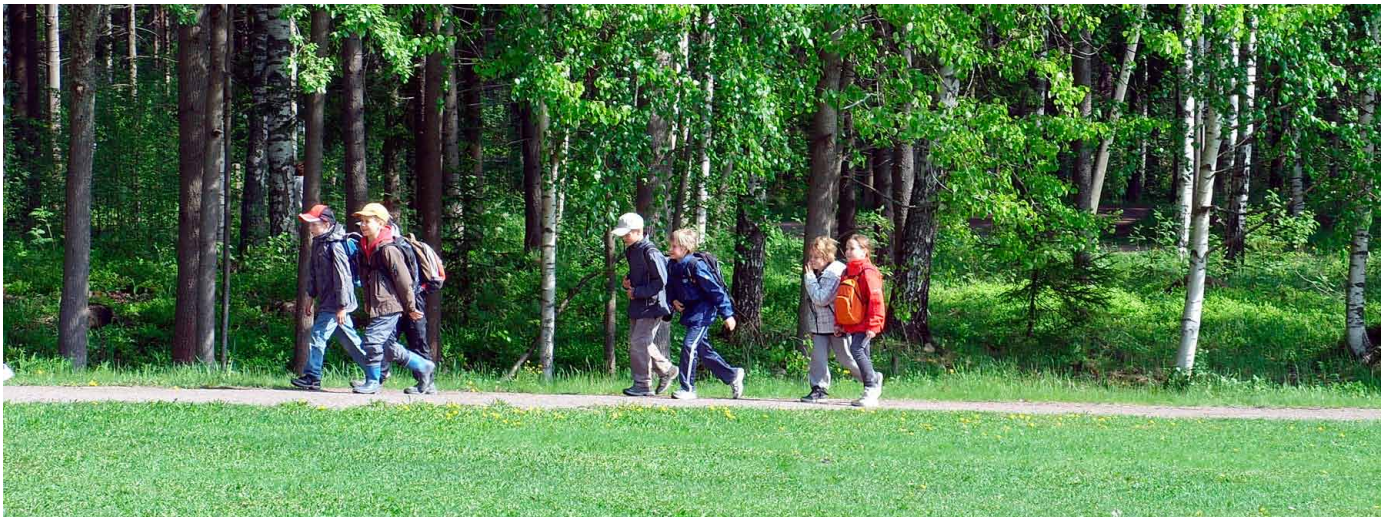
Kaupunkimetsät ovat Helsingille tunnusomainen piirre. Metsien osuus on runsas 20 % kaupungin maapinta-alasta, kun se Keski-Euroopan kaupungeissa on keskimäärin 12 %. Metsät ovat kasvupaikkatyyppien monipuolisuuden ja aktiivisen kaupunkimetsänhoidon tuloksena luontoarvoiltaan monimuotoisia. Pohjois-Helsingin tuoreet kangasmetsät ja lehtomaiset kankaat ovat kuusivaltaisia kun taas karummat metsätyypit sijaitsevat Itä-Helsingissä ja niiden pääpuulajina on mänty. Eniten metsiä on Helsingin pohjois- ja itäosissa. Aivan luonnontilaisia metsiä ei enää Helsingissä ole. Vanhan metsän osuutta on tietoisesti lisätty, mikä toisaalta aiheuttaa metsien uudistamispainetta, jotta niiden virkistyskäyttöarvo ja elinvoimaisuus pysyisivät hyvänä jatkossakin. Metsien hoidossa on tehty aktiivista yhteistyötä asukkaiden ja järjestöjen kanssa. Metsien monimuotoisuutta on selvitetty Helsingissä metsien monimuotoisuutta kuvaavien kriteerien (nk. METSO-kriteerit) avulla ja todettu, että nykyiset metsät ja kaupunkimetsähoito ovat säilyttäneet varsin hyvin luontoarvoja kaupunkimetsissä.

Kaupungin strategiaohjelmassa vuosille 2013–2016 on esitetty metsäisen suojeluverkoston perustaminen. Sen tavoitteena on nostaa suojelualueiden määrää kaupungin maa-alueista luonnon monimuotoisuuden lisäämiseksi. Kaupunkimetsät ovat yksi Helsingin vahvuksista, jotka jatkossakin tulee ottaa huomioon kilpailukykytekijänä, jolla Helsinki poikkeaa muista Euroopan pääkaupungeista. Tärkeät virkistymetsät, joiden osana suojeltavat metsäkohteet ovat, sijaitsevat pääosin visiossa osoitettujen laajojen seudulle jatkuvien viheralueiden, seudullisten virkistys- ja retkeilyalueiden sekä helposti saavutettavien kaupunginosapuistojen alueilla. Säilytettävissä kaupunkimetsissä on tarve jatkossa sovittaa yhteen toisaalta kasvavan asukasmäärän virkistyskäytön yhä monipuolisemmat tarpeet, metsien kulutuskestävyyden parantaminen ja toisaalta tavoite lisätä metsäisten suojelualueiden määrää.

Kuva: Helsingin kaupungin kuvapankki/Harri Mustonen

Kaupunkimetsät toimivat myös opetuksen ympäristöinä. Kuva: Raisa Kiljunen-Sirola

Esplanadi toimi alusta lähtien kaupungin keskeisenä kävelypromenadina. Kuva:Helsingin Kaupunginmuseo.

Kerroksellinen kulttuurimaisema

Kerroksellinen maisema on tärkeä osa helsinkiläistä identiteettiä. Helsingin esihistorialliset paikat ja kohteet ovat varhaisinta kulttuurihistoriallista kerrostumaa. Keskiaikainen asutus, viljelymaisemat ja vanha tiestö näkyvät yhä maisemassa. Kaupunki perustettiin Vantaanjoen suulle 1550 ja siirrettiin Vironniemelle 1640. Suomenlinnan rakentuminen 1700-luvulla oli tärkeä vaihe rakennus- ja kaupunkikulttuurin synnyssä. Eri aikoina syntyneet maa- ja merilinnoitukset muodostavat oman näkyvän maisemaelementtinsä eri puolilla Helsingiä.

Kaupungin kasvun vaiheet näkyvät kerroksina, joita on tuottanut niin kaavoitus kuin puistosuunnittelukin. Helsingin huomattavan vehreä yleisilme ei ole sattumaa, vaan tietoisten linjausten ja kaavoitusta ohjaavien kaupunkisuunnitteluideologioiden tulosta. Kaupunginosat ovat rakentuneet kanta-kaupungin sisäkehältä ulkokehälle kunkin ajan suunnitteluihanteita noudattaen, tavoitellen kulloinkin vallalla olevan käsityksen mukaisesti hyvää ympäristöä.

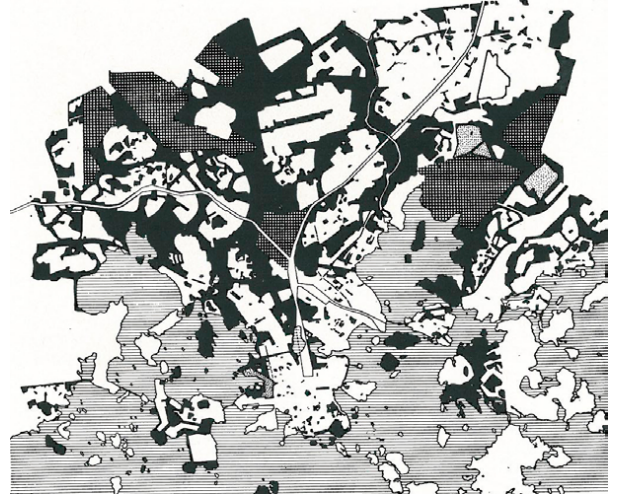
Julkiset ulkotilat luovat tunnistettavuutta. Helsinki tunnetaan merkittävistä perinteisistä kohtaamispaikoistaan ja toisaalta asuinalueiden paikallishistoria synnyttää niille identiteettiä. Käytettävät ulkotilat juurruttavat asukkaita lähiympäristöönsä, ja niistä syntyy kokemusten kautta merkityksellisiä paikkoja. Maamerkit eri aikakausilta, historiallisten tapahtumien paikat, taiteen ja monumenttien muodossa julkisessa tilassa näkyväksi tuleva henkilöhistoria sekä erilaisia tyyliisuuntia edustavat viherympäristöt ja rakennettu ympäristö muodostavat kokonaisuuden, josta voi lukea ajan kulumista ja merkkejä kunakin aikana merkittävinä pidetyistä arvoista.

Helsingillä on paljon merellistä rantaviivaa ja ranta-alueiden ja saaristomaiseman rikasta kulttuurihistoriaa. Helsinginniemelle sijoittuu suurin osa historiallisesti arvokkaista puistoista ja aukioista. Saarissa ja merenrannoilla on monia kulttuurihistoriallisesti merkittäviä kartanoita ja huviloita puutarhoineen sekä Helsingille tyypillisiä merellisiä ”kansanpuistoja”, kuten Seurasaari ja Korkeasaari.

Helsingin kulttuurimaiseman ja viheralueiden historian olennaisia vaiheita on kuvattu laajemmassa asemakaavaosastolla valmistellussa VISTRA-raportissa 1700-luvulta alkaen, jolloin varsinainen puutarha- ja puistokulttuuri Helsingin seudulla yleistyi. Eri aikakausien vapaa-ajan vieton muodot, suunnitteluihanteet ja -ratkaisut ovat jättäneet

Kesäistä vapaa-ajanviettoa kansanpuistossa.
Kuva: Knapas 1980.

Kartta viheralueista vuodelta 1945. Kuva:
Brunila 1962.

jälkensä helsinkiläiseen maisemaan. Näitä historian eri kerrostumia ja alueiden ominaispiirteitä tulee jatkossakin vaalia osana helsinkiläistä maisemaa ja identiteettiä.

Kulttuurihistoriallisia kohteita tulee paremmin hyödyntää kaupungin kehittämisessä sekä merellisenä nähtävyytenä ja matkailukohteena että kaupunkilaisten kohtaamispaikkoina. Kulttuurihistoriallisten ympäristöjen toimintoja tulee monipuolistaa vastaamaan nykyajan tarpeita, ja alueiden saavutettavuutta parantaa ulkoilureittiverkostoa ja vesiliikenneyhteyksiä kehittämällä. Helsingin rikas ja moni-ilmeinen kulttuuriympäristö tulee nähdä merkittävä kulttuurisena, taloudellisena, sosiaalisena ja ekologisena voimavarana Helsingin tulevalle kehitykselle.

Ilmasto ja vuodenajat

Ilmaston johdosta vuodenajat rikastavat Helsingin virkistysmahdollisuuksia. Sini- ja viherrakenteen lisäksi meillä on myös ns. valkorakenne, eli niinä talvina, kun sataa lunta ja meri jäätyy, virkistykseen sopiva pinta-ala laajenee huomattavasti. Meren jäällä kävely, hiihto ja luistelu sekä uudet lajit kuten vaikkapa purjekelkkailu lisäävät suosiotaan. Ilmaston lämpeneminen saattaa tosin muuttaa tätä tilannetta siten, ettei sen varaan voi laskea Helsingin virkistysalueiden riittävyttä.

Luistelua Rautatietorilla. Kuva: Maria Jaakkola.

5. Viheralueverkosto osana kestävästä kaupunkia

Ilmastonmuutokseen sopeutuminen on ajankohtaista myös virkistysalueilla. Kestävä kehitys ja ilmastonmuutos nostavat keskiöön ekologiset kysymykset ja mitä ilmastonmuutos tarkoittaa nimenomaan viheralueiden näkökulmasta. Helsinki on merenrantakaupunkina sijainniltaan paikassa, jossa sopeutumisstrategiat ovat tarpeen. Seudullisia strategioita on laadittu. Kaupungin uudessa strategiaohjelmassa yhtenä tavoitteena on, että Helsinki kantaa vastuunsa myös ilmastonmuutokseen sopeutumisessa. Viheralueiden kannalta strategiat keskittyvät tulvasuojelun ja merenpinnan nousuun varautumisen kaltaisiin käytännöllisiin kysymyksiin.

Viheralueet ja ilmastonmuutos

Viheralueet edistävät kestävyttä ja vastaavat myös ilmastonmuutokseen monilla tavoin. Ne viilentävät paikallis- ja pienilmastoa ja tasaavat lämpötilaeroja. Siinä missä kaupunkirakenne nostaa lämpötiloja ympäröivään maaston verraten (lämpösaareke-ilmiö), niin kasvillisuus laskee niitä. Tämän havaitsee helposti siirtyessään kuumuutta hohkaavan asfaltin keskeltä vihreään miljööseen helteisenä päivänä. Kasvillisuus tarjoaa myös tuulensuojaa.

Kasvullinen luonnonmaasto imeyttää vettä myös kaupunkiympäristössä, suodattaa sitä ja tasaa näin runsaiden sateiden vaikutusta, jolloin mereen päätyvä vesi myös puhdistuu. Kasvillisuus sitoo ilman epäpuhtauksia ja terveydelle haitallisia hiukkasia.

Viher- ja virkistysalueiden saavutettavuus kestäväillä liikkumismuodoilla on osa kestävästä liikennepolitiikkaa. Viheraluejärjestelmän korkea laatu on avainasemassa Helsingin puoleensavetävyystekijänä. Kaupunkikulttuuri on mahdollista vain, jos kaupunki on houkutteleva vaihtoehto asumiselle.

Lisääntyvässä määrin tulisi edistää vesistöjen ja rantojen roolia ilmastonmuutokseen sopeutumisessa. Viheralueranta joustavine jyrkkyyksineen ja ulottuvuuksineen tarjoaa mahdollisuuden varautua merenpinnan nousuun ja tulvatilanteisiin. Varaamalla riittäviä sopeutumisvyöhykkeitä (viheralueita) erityisesti jokilaaksoihin jokiuomien ympärille muodostamaan viherväyliä, voidaan ennaltaehkäistä tulvatuhoja ja tasata hydrologista kiertoa.

Kaupunkiluonto osana ilmastonmuutokseen sopeutumista

Luonnon monimuotoisuuden kaltaisiin indikaattoreihin voi vahvasti vaikuttaa kaupungin viheralueiden sijainti ja luonne. Myös viheralueiden yhteys toisiinsa on tästäkin näkökulmasta tärkeää. Kattava ja kytkeytynyt viherrakenne edistää kansainvälisissä sopimuksissa esitetyn luonnon monimuotoisuuden suojelun tavoitetta ja valtioneuvoston periaatepäätöstä Suomen luonnon monimuotoisuuden suojelun ja kestävästä käytön strategiasta v. 2012–2020 sekä Helsingin omaa Lumo-ohjelmaa, jossa on tavoitteena säilyttää ekologinen verkosto ja luonnon ydinalueet.

Helsingissä on varauduttu viheralueiden hoidossa ilmaston muutokseen sopeutumiseen hoitamalla metsiä ja muita luonnonalueita siten, että ne pysyisivät elinvoimaisina sitoen hiilidioksidia huolimatta mahdollisista rankkasateista, kuivuusjaksoista ja lämpö-tilanvaihteluista.

Hulevesien käsittely viheralueilla

Tavoitteena hulevesien käsittelyssä on ilmastonmuutokseen sopeutuminen ja sen haitallisten vaikutusten vähentäminen. Tähän pyritään edistämällä hulevesien luonnonmukaista käsittelyä. Helsingin hulevesistrategia vahvistettiin Kaupunginvaltuustossa vuonna 2007. Helsingin hulevesistrategian päämääränä on tulvimishaittojen poistaminen ja ehkäiseminen, pohjaveden pinnan ennallaan pitäminen, alueellisen ja paikallisen kuivatuksen varmistaminen ja huleveden hyödyntäminen resurssina.

Strategian mukaan hulevedet pyritään käsittelemään ja hyödyntämään syntypaikallaan. Jos hulevesiä ei voi imeyttää tai viivyttaa paikalla, hulevedet johdetaan pois hidastaen ja viivyttaen ojien, notkelmien ja painanteiden kautta. Suunnittelun lähtökohdaksi otetaan koko valuma-alue. Valuma-alueittaisessa tarkastelussa yleiskaavatasolla voidaan löytää mahdolliset ongelmapaikat ja arvioida maankäytön vaikutusta vesitaseeseen. Hulevesiä voidaan imeyttää, viivyttaa ja puhdistaa myös pihoilla ja katu ympäristöissä. Viheralueilla on tähän tarkoitukseen sopivaa maa-alaa periaatteessa eniten, tosin siitä kilpailevat monet muutkin toiminnot. Hulevesien käsittelytarve tulee suunnitella kaavoitusvaiheessa laatimalla hulevesien hallintasuunnitelma ja ottamalla huomioon hulevesiaiheiden tilantarve.

Tulvien hallinnan ohella voidaan vesien hygienistä ja biologista laatua parantaa ja aikaansaada elämysellistä maisemaa. Hulevesien käsittely viheralueilla antaa mahdollisuuden kehittää vesiaiheita ja edistää luonnon monimuotoisuutta. Hulevesiaihe voi olla myös osa toiminnallista viheraluetta. Olemassa olevat purot ja muut pienvedet voidaan myös kunnostaa osana hulevesien luonnonmukaisen käsittelyn strategiaa.

Kasvillisuus haihduttaa ja käyttää osan hulevesistä. Myös kaupunkiympäristössä mahdollisimman luonnontilainen maannos toimii tehokkaana maahan imeytyvien vesien biologisena ja kemiallisena käsittelijänä. Mikäli luonnontilainen maannos poistetaan tai tiivistyy kulutuksen seurauksena, kestää pitkään ennen kuin maanpinnalle muodostuu alkuperäistä vastaava vettä läpäisevä kerros. Luonnonrannat ovat tärkeitä maiseman kestävyuden näkökulmasta - kun ranta jätetään luonnonprosesseille, se stabiloituu ajan myötä. Kallit pystymuurit kestävät huonommin sään ääri-ilmiöiden lisääntyessä kasvavaa ja vaikeammin ennustettavaa aalto- ja jääkuormaa.

Hulevesien hyödyntäminen piha-alueella.

Kuva: Raisa Kiljunen-Siirola

GREEN FACTOR ELI VIHERTEHOKKUUS

Rakentamisen aiheuttamia ympäristöongelmia, kuten lämpösaarekeilmiötä ja hulevesien aiheuttamien tulvien aiheuttamia haittoja voidaan ehkäistä ja torjua lisäämällä kaupunkivihreän määrää ja laatua. Jotta kaupunkivihreän lisäämistä ja hulevesien hyödyntämistä koskeviin tavoitteisiin päästäisiin, on esimerkiksi Seattlessa, Berliinissä ja Malmössä otettu kokeiltavaksi kaavoituksen ja rakentamisen valvonnan työkaluksi vihertehokkuutta kuvaava kerroin (Green factor). Kasvillisuuden määrän lisäksi vihertehokkuuden määrään vaikuttavat hulevesien käsittelymenetelmä, kasvualustan paksuus sekä pinnoitteiden läpäisevyys. Kertoimen ilmaisemaan vihertehokkuuden tavoitteeseen voidaan päästä myös viherympäristön laatua koskevilla kaavamääräyksillä. Ilmastonkestävä kaupunki-hankkeessa (ILKKA-hanke) testataan Green factor -työkalua mm. Kuninkaantammen suunnittelualueella.

VIHERRAKENNE – GREEN INFRASTRUCTURE

Euroopan komission mukaan viherrakenne on käsite, jonka tarkoituksena on tukea luonnon monimuotoisuuden suojelua ja ekosysteemipalveluiden ylläpitämistä. Viherrakenteen toimivuus on noussut tärkeäksi Euroopan luontoalueiden pirstoutumisen takia. Rakentamisen myötä pinnoitetun maa-alan määrä kasvaa mikä taas heikentää ekosysteemejä. Viherrakenteen toimivuutta voidaan edistää monin tavoin. Luontoalueiden yhdistyvyyttä voidaan lisätä istutuksin, vesistöjen varsien kehittämisellä, vihersilloilla ja elinympäristölaikkujen ketjuilla eli ns. askelkivillä sekä viherkatoilla. Maankäyttöä voidaan suunnitella siten, että se auttaa lajien leviämisessä ja sopeutumisessa. Kaupunkirakenteen tiivistyessä on keskeistä tunnistaa ekosysteemipalvelujen tuotannon kannalta keskeisimmät alueet, jotta viherrakenne pysyy toimivana. Myös viherrakenteen oikea hoito ja ylläpito ovat tärkeitä.

6. Yhteenveto

Kaupungin tiivistyminen edellyttää virkistysalueiden tavoitteellista kehittämistä ja viheralueiden kehityskuvan laatimista. Kaupunkirakenteen tiivistyminen edellyttää virkistysalueitten osalta laadun painottamista määrän sijasta. Tiivistyvä urbaani rakenne tarvitsee yhtenäiset viheralueet sekä toiminnallisesti laadukkaita kaupunkipuistoja, joiden merkitys virkistysympäristönä kasvaa nykyisestä. Viheralueet, meri ja virkistyspalvelut ovat kaikkien kaupunkilaisten helposti saavutettavissa. Viher- ja virkistysalueiden arvottaminen sekä toiminnallinen ja laadullinen kehittäminen on tärkeää yleiskaavatyössä.

Virkistysalueiden houkuttelevuutta voidaan edistää ulkoilualueiden saavutettavuutta parantamalla, palveluita ja laatua parantamalla, riittävin tilavarauksin puistoissa ja arvokkaimpia yhtenäisiä lähiulkoilumetsiä säilyttämällä. Tämä puolestaan edellyttää joustavaa viheralueverkostoa eli riittävän kokoisia viheraluekokonaisuuksia sekä turvallisten jalankulku- ja pyöräilyreittien luomista. Lisäksi liikkumisen ympäristöjä sekä paikkoja ja tapoja virkistymiseen, hiljentymiseen tai hengailuun tulee jatkossa löytää myös muualta kaupunkirakenteesta. Kaupunkikulttuuritapahtumille ja omaehtoiselle toiminnalle tulee löytyä tilaa. Kulttuuriympäristöt ovat voimavara helsinkiläisiä virkistyspalveluita kehitettäessä.

Myös rannoilla tapahtuva liikunta; uinti, veneily ja kalastus, ja muukin rantojen virkistyskäytön aktivointi olisi ensiarvoisen tärkeää. Vesiliikenteen kehittäminen toisi tämän käyttämättömän potentiaalin kaikkien ulottuville, samoin puolustusvoimilta vapautuvien saarten kunnostaminen osaksi ulkoliikunnan, matkailun ja virkistysmaisemaa. Talvikauden suomat mahdollisuudet tulee myös kartoittaa ja hyödyntää täysipainoisesti tulevaisuuden Helsingissä. Uudet yleiset avantouintipaikat, talvikalliokiipeily, lumiparkit, yleiset ja varattavat saunat rannoilla ja saarissa sekä luistel- ja hiihtoratojen lisääminen voisivat edistää tätä asiaa. Siirtolapuutarhat ja viljelypalstat edustavat niin ulkoilmassa liikkumisen mahdollisuuksia kuin sosiaalista luonnon kokemismahdollisuutta.

Kaupunginosien tiivistäminen edellyttää panostamista niiden julkiseen tilaan ja viheralueisiin. Käyttöpaine lisääntyy ja viherpinta-ala pienenee, jolloin puistot on rakennettava kestävästi kasvavaa käyttöä. Puistojen rakentamisen ja hoidon vaatimien resurssien ja määrärahojen tarve kasvaa. Täydennysrakentamisen yhteydessä osa arvonnoususta tulisi voida ohjata paremmin palvelevan julkisen ulkotilan järjestämiseen kasvavalle asukasmäärälle, puistojen kunnostamiseen ja niiden hoitotason nostoon. Toisaalta metsäisten alueiden riittävä yhtenäisyys takaisi käytettävää puistopinta-alaa kohtuullisin kustannuksin. Puistopinta-alan supistuessa ja käyttäjämäärän vastaavasti lisääntyessä metsäisten ja muiden lähipuistojen luonnetta on paikoin muutettava rakennetumpaan suuntaan mm. siksi että lisääntynyt kulutus paine ylittää puistometsän uusiutumiskyvyn. On nähtävissä myös, että osa uusista urbaaneista puistoista sijoittuu kansirakenteille, jotka vaativat viherrakentamiselta erityispanostusta.

Rakennetun ympäristön historialliset kerrostuvat ja sitä kautta muotoutuneet erilaiset rakennetun ympäristön tyypit ovat keskeinen Helsingin identiteettitekijä. Helsingissä on vahva puutarhataiteen perintö, johon sisältyy kartano- ja huvilakulttuuri ja historialliset puistot. Helsingissä on yksi maailmanperintökohde Suomenlinna. Valtakunnallisesti ja Helsingin identiteetin kannalta olennaisten kulttuuriympäristöjen arvot säilytetään. Helsingin kehitysvaiheiden kulttuuriperintö ja uusi maisema muodostavat uuden elävän kaupungin.

LIITE:

ASEMAKAAVAOSASTOLLA VUONNA 2013 VALMISTELLUN VIHERALUEIDEN KEHITYSKUVAN (VISTRA) TAVOITTEET:

YHTEINEN VIRKISTÄVÄ HELSINKI

TOIMIVAT JA PALVELEVAT VIRKISTYSALUEET

- Virkistysalueet tarjoavat vapaa-ajan palveluita. Ne luovat viihtyisän, terveellisen, turvallisen ja käyttäjälleen ilmaisen ympäristön aktiiviseen kaupunkielämään lähellä kotia.
- Virkistysalueet maalla ja merellä ovat helposti saavutettavissa koko Helsingin alueella. Lähivirkistysalueet ja virkistysyhteydet ovat riittäviä ja toimivia. Niin kanta- kuin esikaupungissa on monipuolista virkistystarjontaa ja mahdollisuus ulkoilmaelämään jokaiselle kaikkina vuodenaikoina.
- Vihersormet ovat sopivan laajoja ja yhtenäisiä, jotta ne pystyvät tarjoamaan tarvittavat virkistyspalvelut kasvavalle väestömäärälle, ja samalla turvaamaan ekosysteemipalvelut. Ne luovat ja vahvistavat Helsingin identiteettiä ja ovat maisemallinen vetovoimatekijä. Vihersormet jatkuvat yhtenäisinä seudulle.
- Viheralueet muodostavat verkoston. Vihersormet, kaupunginosapuistot ja lähivirkistysalueet yhdistyvät toisiinsa turvallisista ja miellyttävin reitein ja poikittaisin viheryhteyksin.
- Viheralueiden hierarkia auttaa määrittelemään toimintoja ja investointeja. Suurilla kaupunginosilla on oma ja pienillä yhteinen kaupunginosapuistonsa, joka on alueen toiminnallinen ja maisemallinen viheraluekeskus. Lisäksi on lähivirkistysalueita eri-ikäisten virkistäytymistä varten.

VIIHTYISÄ JA KAUNIS YMPÄRISTÖ

- Vihreä ympäristö tarjoaa elämyksiä, kulttuuria ja luontokokemuksia. Yhtenäisissä kaupunkimetsissä, merimaiseman äärellä ja saaristossa voi kokea rauhaa ja hiljaisuutta.
- Kaupunkirakenne ja -maisema muodostavat kauniin ja toimivan elinympäristön, jossa rakentaminen ja virkistysalueet ovat tasapainossa.
- Kaupunkimaisema ja julkiset ulkotilat sen osana houkuttelevat asumaan, matkailemaan ja yrittämään Helsingissä. Ne tarjoavat myös mahdollisuuksia asukkaiden aktiivisuudelle ja osallistumiselle (yhteisöllisyys, kaupunkiviljely, puistokummitoiminta, tapahtumat, talkoot).
- Vehreät asuinalueet täydentävät viheralueverkostoa esteettisesti, ekologisesti ja toiminnallisesti.
- Viheralueet ja viheryhteydet tarjoavat käteviä liikkumisreittejä paikasta toiseen miellyttävässä ympäristössä.

MONIMUOTOINEN MAISEMA

MERELLINEN JA VIHREÄ HELSINKI

- Helsingille tyypilliset maiseman ominaispiirteet, kuten kaupunki- ja viheraluerakenteen säteittäisyys, kalliomäkien ja jokilaaksojen vuorottelu, rakennetun ja luonnonmaiseman rinnakkainelo, metsän yhteys mereen - säilyvät ja vahvistuvat osana tiivistyvää kaupunkia
- Saaristovyöhyke (virkistysaaret ja ulkosaaristo) on osa viheraluejärjestelmää ja merelliset palvelut kehittyvät. Saarten, meren ja merimaiseman saavutettavuus paranee.
- Laadukkaat julkiset ulkotilat kuten viheralueet, katuymäristöt ja aukiot vahvistavat paikallista identiteettiä kullekin alueelle ominaisella tavalla.

KERROKSELLINEN HELSINKI

- Helsinkiläinen maiseman kulttuuriperintö ja uusi maisema elävät harmonisesti rinnakkain siten, että maisemakulttuurin kerrostumat eri aikakausilta säilyvät osana kehittyvää kaupunkia
- Historia ja kaupungin kehitysvaiheet näkyvät maisemassa ja ovat osa asukkailla tärkeää alueen identiteettiä.
- Vanhan rinnalle syntyy uutta maisemaa; laadukasta julkista ulkotilaa uusille ja vanhoille asuinalueille.

KESTÄVÄ HELSINKI

- Virkistysalueilla tavoitellaan ekologista, sosiaalista ja taloudellista kestävyyttä. Maankäytöllisessä keskustelussa otetaan huomioon aina sekä luonnon monimuotoisuuden, elämänlaadun että luonnonhyötyjen (eli ekosysteemipalvelujen) näkökulma.
- Virkistysalueita hyödynnetään aktiivisesti ilmastonmuutokseen sopeutumisessa. Jokilaaksot ja merenrannat toimivat sopeutumisvyöhykkeinä. Hulevesien luonnonmukaisella käsittelyllä varaudutaan sään ääri-ilmiöihin, parannetaan ympäristöjen monimuotoisuutta ja veden laatua. Pienvesistöt ovat lähiympäristön voimavara. Runsas vihhermassa parantaa hiilitasetta ja ilman laatua.
- Luonto on riittävän monimuotoista parantaakseen sekä elämänlaatua että ekologista kestävyyttä. Monimuotoinen luonto tarjoaa joustavuutta ympäristön muutoksissa.
- Viheralueille pääsee ekologisesti kestäväillä liikkumistavoilla kuten julkisella liikenteellä. Myös kävely- ja pyöräily-yhteydet viheralueille paranevat.
- Viheralueet tarjoavat joustavia, monikäyttöisiä ja ekologisesti kestäviä mahdollisuuksia virkistäytymiseen.

